

دانشگاه گیلان

نشریه حفاظت و بهره‌برداری از منابع طبیعی
جلد اول، شماره چهارم، ۱۳۹۱
<http://ejang.gau.ac.ir>

بررسی ابعاد اقتصادی واحدهای بهره‌برداری در شیوه رمه‌گردانی (مطالعه موردی مراتع ییلاقی علی‌آبادکتول)

*رضا اورمز^۱، سیده‌خدیجه مهدوی^۲ و موسی اکبرلو^۳

^۱دانشجوی کارشناسی ارشد مرتعداری دانشگاه آزاداسلامی واحد نور، استادیار دانشگاه آزاداسلامی

واحد نور، استادیار گروه مرتعداری دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان

تاریخ دریافت: ۹۱/۸/۳۰؛ تاریخ پذیرش: ۹۲/۲/۲

چکیده

شناخت هزینه‌ها و درآمدهای جاری بهره‌بردار و واحدهای بهره‌برداری جهت برنامه‌ریزی کوتاه‌مدت و بلندمدت مرتعداران و بخش‌های دولتی امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر است و مرتعدار بداند که از مرتع بعنوان یک واحد تولیدی اقتصادی استفاده نماید و از محل درآمدها، نه تنها معیشت خانواده را تأمین نماید بلکه در جهت ابقاء و حفاظت از آنان بکوشد. به همین منظور ۳ سامانه عرفی از ۲۰ سامانه عرفی در منطقه علی‌آباد کتول مشخص و در هر سامانه عرفی هزینه‌های جاری و دامداری (تعلیف دستی، دستمزد چوپان، پشم‌چینی و شیردوشی، حمل و نقل دام، دارو درمانی) معادل ۴۲۹۸۰۲ ریال و درآمدهای دامداری (فروش بره ۴-۶ ماهه، فروش بره تا یکساله، فروش میش‌های حذفی و فروش قوچ و فروش کشک و کره) معادل ۱۴۳۲۸۵۰ ریال بوده و درآمد خالص هر رأس دام در منطقه معادل ۱۰۰۳۰۴۸ ریال می‌باشد. با توجه به میانگین دام سبک در منطقه معادل ۲۳۴ واحد دامی درآمد حاصله می‌تواند علاوه بر هزینه‌های بهره‌بردار و واحدهای بهره‌برداری، هزینه‌های خانوار را نیز در طول سال، جبران و مابقی در قالب سرمایه ذخیره گردد.

واژه‌های کلیدی: هزینه‌های بهره‌برداری، واحدهای بهره‌برداری، سامانه عرفی، درآمد خالص دام.

*مسئول مکاتبه: r_ourmaz@yahoo.com

مقدمه

منابع طبیعی بستر حیات بشر و توسعه پایدار اقتصادی به شمار می‌آید و بطور مستقیم و غیر مستقیم منافعی از قبیل تولید علوفه، حفظ آب و خاک، زیستگاه حیات وحش، تفرجگاه، تولید مواد دارویی و مخزنی از انواع گونه‌های گیاهی را برای جامعه به همراه دارد (سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور، ۲۰۱۱). مرتعداری در معنای گسترده آن عبارت است از حفظ و احیاء و اصلاح و افزایش توان بوم‌شناختی با هدف تولید و بهره‌برداری پایدار، شرایط اجتماعی و اقتصادی که بیانگر فعالیت‌های انسانی است در مسیر قهقرائی و توان بوم‌شناختی دخالت داشته و روند آنرا مشخص می‌کند. بدیهی است استفاده بهینه و پایدار از این منابع تجدید شونده، نیازمند مدیریت صحیح و اصولی است و در این میان دامداران تحت عنوان مرتعدار مهمترین تأثیرگذاری در وضعیت و تولید و گرایش مراتع از طریق چرای دام را دارند شواهد حاکی از این است که چرای غیر اصولی، دام مازاد بر ظرفیت و افزایش تعداد بهره‌بردار منجر به کاهش توان تولیدی و بازدهی مراتع در سطح کشور شده است (سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور، ۲۰۱۱) تفاوت نگاه مرتعدار در گذشته و حال نسبت به مرتع و افزایش نیازمندی‌های بهره‌برداران به کالاهای مصرفی تفاوت فاحشی در سطح درآمدها و هزینه‌ها بوجود آورده و بنابراین بهره‌برداران ناچار شده‌اند جهت کسب درآمد فشار مضاعفی به منابع آورده و در نتیجه ارزش کیفی و کمی این منابع کاهش نموده و روند رو به قهقرا می‌باشد (حاجی‌زاده، ۱۹۹۹). بهره‌بردار باید بداند که از مرتع بعنوان یک واحد تولیدی اقتصادی بهره‌برداری نماید و منافع از آن باید در حدی باشد که از محل درآمد آن نه تنها هزینه‌های معیشتی خانواده را تأمین کند بلکه در جهت ابقاء واحد تولیدی و حفاظت از آن کوشا باشد. شناخت ابعاد اقتصادی این واحد تولیدی جهت برنامه‌ریزی کوتاه‌مدت و بلندمدت ضروری بوده و پایه آن بر شناخت درآمدها و هزینه‌های خانوار و واحدهای بهره‌بردار می‌باشد. حاجی‌زاده (۲۰۰۸) ویژگی‌های روانی و اجتماعی بهره‌بردار در پنهان کاری و محافظه‌کاری بمنظور دستیابی به اطلاعات دقیق در خصوص درآمد و هزینه‌های خانوار را عنوان نموده و منبع تأمین درآمد خانوار را فروش دام و فرآورده‌های لبنی و هزینه‌های دامداری را در قالب خرید علوفه کمکی، پس چر مزارع، دستمزد چوپان، هزینه دارو و درمان و حمل و نقل دام و تعمیر و نگهداری و هزینه‌های پشم‌چینی و شیردوشی بیان و در ادامه هزینه هر راس دام در منطقه ۳۹۵۰۵ ریال و در آمد آن را به ازای هر راس دام ۸۱۵۱۴ ریال اعلام می‌دارد.

ارزانی و سنجری (۲۰۰۴) بیان نموده‌اند که نحوه مدیریت مراتع و رابطه دام و مرتع به نحوی با ویژگی‌های جمعیتی بهره‌برداران مربوط بوده و با استفاده از مطالعات جمعیتی، اجتماعی و گرایش‌های موجود در روستاها و عشایر واحد پایه اجتماعی و اقتصادی مشخص می‌گردد و این محققان عنوان نموده در تعیین هزینه‌های خانوار روستاها به منظور تعیین اندازه اقتصادی یک واحد بهره‌برداری به گونه‌ای باشد که علاوه بر تأمین هزینه‌های خانوار مازاد بر نیازهای روزانه پس‌انداز و ذخیره گردد وی در ادامه درآمد یک گله ۱۰۰ رأس گوسفند را در استان مرکزی ۸/۶۷۵ میلیون ریال و هزینه را ۵/۶۰۵ ریال عنوان نمود. میلادفر و همکاران (۲۰۱۰) بررسی‌های جمعیتی و بعد خانوار، خط فقر مطلق و نسبی، هزینه‌های شامل نگهداری خوراک، بهداشت و درمان و نیروی کار و درآمدهای دامداری شامل شیر، گوشت، پشم، زاد و ولد و کود حیوانی در یک گله ۱۰۰ راسی مشخص نمود به طوری که درآمدها معادل ۸۴۱۳۶۵۰۰ ریال و هزینه‌ها ۷۴۴۲۴۰۹ ریال به ازای گله ۱۰۰ راس را برآورد و میانگین هزینه‌های خانوار بهره‌بردار را معادل ۵۳۴۲۹۲۲۰ ریال تعیین گردید. جوازان (۲۰۱۲) طی مقاله‌ای عنوان نمودند دام‌ها معمولاً در مراتع بیلاقی از علوفه سبز و تازه طی ۳ ماه استفاده می‌کنند مابقی زمان از پس چر مزارع و علوفه کمکی در مناطق میان‌بند استفاده نموده وی علوفه دستی را شامل کاه، یونجه، کنستانتره و تفاله چغندر اعلام و بیان داشت که هزینه‌های خوراکی، دارو و درمان، نگهداری و مراقبت هر راس دام (گوسفند) را در طول سال ۵۷۰۰۰۰ ریال و درآمد ناخالص از تولید بره، فرآورده‌های لبنی و کود و پشم برای هر راس دام (گوسفند) ۱۹۵۰۰۰۰ ریال می‌باشد. بخش‌های قابل ملاحظه‌ای از بهره‌برداران، هنوز از منطق اقتصاد معیشتی پیروی می‌کنند. در بسیاری از موارد درآمد بهره‌برداران هزینه‌های حداقل معیشت را تأمین نمی‌کند به گونه‌ای که از علل فشار بر منابع مرتعی تأمین نبودن هزینه‌های زندگی بهره‌بردار است. جهت استقرار واحدهای مناسب اقتصادی و بهره‌برداری اقتصادی مرتع تأمین حداقل هزینه‌های بهره‌بردار به عنوان شاخص پایه در نظر گرفته شده بنابراین برای حرکت در جهت پویایی اقتصادی واحدهای بهره‌برداری سطح حداقل هزینه‌های خانوار، هزینه‌ها و درآمدهای واحدهای بهره‌برداری باید در نظر گرفته شود و تجزیه و تحلیل گردد.

مواد و روش‌ها

منطقه مورد مطالعه: شهرستان علی‌آباد کتول در ۴۰ کیلومتری شرقی از مرکز استان گلستان بین ۳۶ درجه و ۵۶ دقیقه عرض شمالی و ۵۴ درجه و ۵۳ دقیقه طول شرقی واقع شده است. از شمال به دشت ترکمن صحرا و از جنوب به رشته کوه‌های البرز شرقی و از شرق به شهرستان خان‌ببین و از غرب به

گرگان متصل می‌باشد. منطقه مورد مطالعه در حوزه آبخیز زرین‌گل و محمدآباد کتول در دامنه جنوبی البرز قرار گرفته و وسعت حوزه ۶۲۳۳۶ هکتار بوده و جزء مراتع بیلاقی شهرستان علی‌آباد می‌باشد. حداقل ارتفاع از سطح دریا ۱۵۰۰ متر و حداکثر ارتفاع آن ۲۵۰۰ متر بوده و شیب متوسط منطقه بین ۷۰-۲۰ درصد متغیر و جهت آن عموماً شمالی است. بافت خاک شنی، رسی و از لحاظ مواد آلی و معدنی غنی می‌باشد. متوسط بارندگی منطقه مورد مطالعه ۵۰۰ میلی‌متر و اقلیم منطقه به روش دومارتن سرد و کوهستانی می‌باشد (اداره کل منابع طبیعی استان گلستان، ۱۹۹۴).

روش تحقیق: برای دستیابی به ابعاد اقتصادی دامداران، منطقه این مطالعه در دو بخش انجام گردید. در مرحله اول شناسایی و مطالعه محیط‌های طبیعی و زیستی و بهینه نمودن اطلاعات مرحله بعدی مطالعات میدانی در دو بخش اقتصادی و اجتماعی انجام گرفت. و در این راستا از مجموع ۲۰ مراتع بیلاقی در محدوده مورد مطالعه ۳ سامانه عرفی تعیین گردید. یکی از سامانه‌ها دارای طرح مرتعداری و ۲ سامانه دیگر فاقد طرح مرتعداری بوده و کلیه مطالعات اقتصادی و اجتماعی با استفاده از پیمایش میدانی، مشاهده و مصاحبه از طریق پرسشنامه انجام شد (جدول ۱).

جدول ۱- اطلاعات پایه سامان‌های عرفی مورد مطالعه

نام مرتع	مساحت مرتع (هکتار)	میزان بارندگی (میلی متر)	ارتفاع از سطح دریا (متر)	تعداد دام (واحد دامی)	تعداد بهره‌بردار (خانوار)
عشق‌کوه	۴۱۹	۴۰۰	۲۲۰۰	۴۵۴	۴
سبزه‌کشه	۱۱۰۰	۵۵۰	۲۴۰۰	۱۴۶۰	۹
جمال	۷۵۰	۵۰۰	۲۸۵۰	۱۸۴۲	۳

پوشش گیاهی: در منطقه مورد مطالعه بدلیل واقع شدن در یک نوع اقلیم، با استفاده از نقشه‌های توپوگرافی با مقیاس ۱:۵۰۰۰۰ و پیدایش میدانی و تطبیق با طبیعت محدوده هر سامانه عرفی تعیین و پس از شناسایی گیاهان و تعیین تیپ‌های گیاهی، منطقه معرف در تیپ گیاهی انتخاب و در هر تیپ گیاهی اقدام به نمونه‌گیری به‌روش کاملاً تصادفی گردیده است. به‌منظور دستیابی به تولید علوفه مراتع در هر سامانه عرفی از پلات‌های یک متر مربعی و به روش مقایسه‌ای استفاده شده است وضعیت مرتع با استفاده از روش شش فاکتوره مشخص و از روش ترازو، گرایش مرتع معین شده است حد

بهره‌برداری مجاز با توجه به کیفیت گیاهان و ارزش غذایی آنها تعیین و میزان علوفه قابل دسترسی در هر یک سامانه عرفی محاسبه و سپس با توجه به تولید مرتع ظرفیت چرای تعیین گردید (مصدافی، ۲۰۰۳).

گروه‌های بهره‌بردار و متوسط بعد خانوار: رابطه دام و مرتع و نحوه مدیریت مرتع به نحوی با ویژگی‌های جمعیتی بهره‌برداران مربوط می‌باشد. و از این رو شناخت ابعاد جمعیت بهره‌بردار مورد نیاز می‌باشد و لازم است این ویژگی‌های اجتماعی در هر سامانه‌های عرفی مورد مطالعه قرار گرفته و بر این اساس پایه‌های اجتماعی مشخص گردد (اداره کل منابع طبیعی استان گلستان، ۲۰۰۸).

هزینه خانوار بهره‌بردار: در این تحقیق هزینه خانوار بر اساس آمار موجود در اداره آمار و اطلاعات استانداری گلستان در دو بخش خوراکی و غیر خوراکی تعیین شده است (استانداری گلستان، ۲۰۱۰).

هزینه‌های واحدهای بهره‌برداری: بطور کلی دامداران منطقه به مدت چهارماه امکان تغذیه کامل از مرتع را دارند و طی این مدت از علوفه سرسبز و تازه مراتع استفاده می‌نمایند و به مدت حدود سه‌ماه از پس چر مزارع و علوفه کمکی در مناطق میان بند تغذیه می‌کنند. هزینه‌های دامداری طی این مدت هزینه‌های جاری (خوراکی و غیر خوراکی) و شامل آرد، برنج، چای، قند، خرید پس چر مزارع و علوفه کمکی، سوخت، حمل و نقل و هزینه‌های غیر خوراکی شامل دستمزد چوپان، دارو و درمان، حمل و نقل دام، تعمیر و نگهداری دام، جایگاه دام، پشم‌چینی، شیردوشی می‌باشد و هزینه‌های پیش‌بینی نشده معادل ۱۰ درصد کل هزینه و یکسان در نظر گرفته می‌شود.

درآمدهای واحدهای بهره‌برداری: در منطقه مورد مطالعه بهره‌برداران هیچ‌گونه شغل دیگری نداشته و امرار معاش زندگی آنها بر پایه دامداری می‌باشد و در واقع اقتصاد آنها متکی به دام و دامداری است این درآمدها شامل تولیدات گله‌های داشتی (فروش بره ۳ الی ۴ ماهه، فروش بره‌های تا یک ساله، فروش پیر میش و قوچ) و فروش محصولات لبنی می‌باشد.

نتایج

پوشش گیاهی: نتایج وضعیت مراتع نشان می‌دهد که مرتع عشق کوه، سبزه کشه، و جمال به ترتیب دارای وضعیت خوب، متوسط و متوسط بوده میزان تولید علوفه در مرتع عشق کوه، سبزه کشه و جمال به ترتیب ۹۹۸، ۶۷۳ و ۶۱۷ کیلوگرم در هکتار برآورد شده است با توجه به متوسط وزنی ترکیب

گیاهان کلاس I، II و III و ضریب برداشت مجاز در منطقه مورد مطالعه میانگین علوفه در دسترسی دام مرتع عشق کوه، سبزه کشه و جمال به ترتیب ۴۶۰، ۲۰۲ و ۱۵۴ کیلوگرم در هکتار بر آورد شده است مقدار AUM تولیدی به طور متوسط در هر هکتار معادل ۶ و ظرفیت چرایبی حدود ۱/۴ واحد دامی در طول دوره چرائی (۱۲۰ روز) می باشد. گرایش مراتع عشق کوه، سبزه کشه، و جمال به ترتیب مثبت، منفی و منفی می باشد.

هزینه های بهره بردار: هزینه ها براساس قیمت های محلی سال ۱۳۹۰ و مدت حضور بهره برداران در مراتع و بصورت هزینه های خوراکی و غیر خوراکی تعیین گردیده است (جدول ۲).

جدول ۲- هزینه های خوراکی و غیر خوراکی و سرانه هر بهره بردار در مراتع (واحد ریال)

واحد بهره برداری	هزینه های خوراکی	هزینه غیر خوراکی	سرانه هزینه های هر بهره بردار	تعداد دام موجود	سرانه هزینه هر واحد دامی	هزینه کل ریال
عشق کوه	۵۵۹۰۰۰۰	۲۹۲۴۰۰۰	۲۱۲۸۵۰۰	۴۵۴	۱۸۷۵۰	۸۵۱۴۰۰۰
سبزه کشه	۷۴۵۰۰۰۰	۵۱۴۵۰۰۰	۱۳۹۹۴۴۰	۱۴۶۰	۸۶۲۰	۱۲۵۹۵۰۰۰
جمال	۶۳۰۰۰۰۰	۲۸۶۳۰۰۰	۳۰۵۴۳۳۰	۱۸۴۲	۴۹۷۰	۹۱۶۳۰۰۰

بررسی ها نشان می دهند هزینه های خوراکی واحد بهره برداری سبزه کشه بیشترین و واحد بهره برداری عشق کوه کمترین بوده و به ترتیب ۶۹ و ۶۵ درصد هزینه های کل را شامل شده است و واحد بهره برداری سبزه کشه با ۵۹ درصد کمترین هزینه خوراکی را در خود واحد بهره برداری دارا می باشد. هزینه های پوشاک و سوخت مرتع سبزه کشه با ۱۴ درصد بیشترین و مرتع جمال با ۱۱ درصد کمترین هزینه های کل واحدهای بهره برداری را شامل شده و هزینه های بهداشت و درمان در واحد بهره برداری سبزه کشه با ۴ درصد بیشترین و واحد بهره برداری جمال با ۲ درصد کمترین هزینه های کل را شامل می شود. هزینه های حمل و نقل در واحد بهره برداری سبزه کشه بیشترین و واحد بهره برداری جمال کمترین به ترتیب با ۱۳ و ۸ درصد هزینه کل را شامل شده است بررسی ها نشان می دهد واحد بهره برداری جمال با تعداد ۳ بهره بردار بیشترین سرانه هزینه به ازاء هر بهره بردار و واحد بهره برداری سبزه کشه با تعداد ۹ بهره بردار کمترین سرانه به ازاء هر بهره بردار را دارا می باشد. کمترین هزینه به ازاء واحد دامی مربوط به واحد بهره برداری جمال و بیشترین عشق کوه به ترتیب با ۴۹۷۰ ریال و ۱۸۷۵۰ ریال برآورد شده است.

نشریه حفاظت و بهره‌برداری از منابع طبیعی جلد (۱)، شماره (۴) ۱۳۹۱

بنا به جدول فوق در سامانه عرفی عشق‌کوه، ۸۷ درصد هزینه تعلیف مربوط به علوفه کمکی و دستی بوده و این میزان برای واحد بهره‌برداری سبزه‌کشه و جمال به ترتیب ۶۱ درصد و ۷۵ درصد می‌باشد و مابقی هزینه تعلیف مربوط به خرید پس چر مزارع می‌باشد (جدول ۳).

جدول ۳- برنامه تغذیه دستی مراتع مورد مطالعه قیمت هر واحد و هزینه کل در سال ۱۳۹۰ (واحد ریال)

نام مرتع	هزینه علوفه دستی هر واحد دامی	هزینه خرید پس چر هر واحد دامی	هزینه کل تعلیف هر واحد دامی
عشق کوه	۳۱۲۰۰۰	۴۸۴۸۵	۳۶۰۴۵۰
سبزه کشه	۱۶۵۰۰۰	۱۰۰/۰۰۰	۲۶۵/۰۰۰
جمال	۲۳۵۱۲۵	۷۴۹۱۸	۳۱۰/۰۴۳

نتایج حاصله نشان می‌دهد که بیشتر از ۷۰ درصد هزینه‌ها به ازای هر واحد دامی مربوط به هزینه تعلیف و ۲۴ درصد مربوط به نگهداری و داشتن چوپان و ۶ درصد دیگر مربوط به هزینه‌های جاری، جایگاه دام، حمل و نقل دام، دارو و بهداشت می‌باشد. بیشترین هزینه مربوط به واحد عشق‌کوه به ۵۳۰۶۲۳ ریال و کمترین آن با واحد مرتعداری سبزه کشه ۳۹۵۶۳۱ ریال به ازای هر واحد دامی می‌باشد (جدول ۴).

جدول ۴- هزینه‌های واحدهای بهره‌برداری در مراتع مورد مطالعه بر اساس قیمت محلی در سال ۱۳۹۱ (واحد ریال)

نام مرتع	هزینه جاری		هزینه تعلیف		هزینه چوپان		جایگاه دام		حمل و نقل		دارو		پشم چینی		هزینه به ازاء هر واحد دامی
	مقدار	درصد	مقدار	درصد	مقدار	درصد	مقدار	درصد	مقدار	درصد	مقدار	درصد	مقدار	درصد	
عشق کوه	۱۸۷۵۰	۴	۳۶۰۴۵۰	۷۲	۱۰۵۷۲۶	۲۰	۳۳۰۰	۱	۸۸۱۰	۱	۲۲۰۰	۱	۴۴۰۰	۱	۵۳۰۶۲۲
سبزه کشه	۸۶۲۰	۲	۲۶۵۰۰۰	۶۷	۱۰۴۲۳۰	۲۶	۱۶۳۰	۲	۹۷۷۰	۱	۲۷۷۰	۱	۴۲۱۰	۱	۳۹۵۶۳۱
جمال	۴۹۷۰	۱	۳۱۰۰۴۳	۷۲	۹۸۶۳۰	۲۲	۲۰۵۴	۱	۹۵۸۰	۲	۲۰۵۰	۱	۴۱۰۰	۱	۴۳۱۴۲۸

هزینه خانوار بهره‌بردار: این هزینه شامل پوشاک و مسکن با ۲۸ درصد بهداشت درمان ۸ درصد حمل و نقل ۲۴ درصد هزینه‌های خوراکی ۴۰ درصد براساس آمار و اطلاعات در سال ۱۳۹۰ برآورد شده است (جدول ۵).

جدول ۵- برآورد هزینه خانوار در منطقه مورد مطالعه

ردیف	شرح اقلام	ارزش ریال	میانگین درصد
۱	پوشاک و مسکن و غیره	۲۱۶۰۴۸۰۰	۲۸
۲	بهداشت و درمان	۶۱۷۲۸۰۰	۸
۳	حمل و نقل و غیره	۱۸۵۱۸۴۰۰	۲۴
۴	هزینه‌های خوراکی و دخانی	۳۰۸۶۴۰۰۰	۴۰

درآمدهای دامداری: در واحد بهره برداری عشق کوه بیشتر درآمد حاصل از فروش بره‌های یکساله با ۴۷ درصد و فروش بره‌های ۶ ماهه، پیرمیش، قوچ و محصولات لبنی به ترتیب با ۲۵ درصد ۱۹ درصد ۶ درصد ۳ درصد در رده‌های بعدی بوده‌اند و در واحدهای بهره‌برداری سبزه کشه و جمال بیشترین درآمد مربوط به فروش بره یکساله با ۴۷ و ۴۵ درصد می‌باشد. بالاترین درآمد مربوط به واحد عشق کوه با ۲۱۵۰۷۹۰ ریال واحدهای بهره‌برداری سبزه کشه و جمال به ترتیب با ۱۳۱۱۸۲۱ و ۱۳۴۵۰۱۲ ریال در رده‌های بعدی می‌باشند (جدول ۶).

جدول ۶- درآمدهای واحدهای بهره برداری (واحد ریال)

نام مرتع	فروش بره تا ۶ ماهه		فروش یک ساله		فروش میش		فروش قوچ		فروش کره و کشک		درآمد سرانه دام (ریال)
	درصد	مقدار	درصد	مقدار	درصد	مقدار	درصد	مقدار	درصد	مقدار	
عشق کوه	۲۵	۵۴۶۲۵۵	۴۷	۱۰۱۴۹۷۷	۱۹	۴۰۷۰۴۸	۱۹	۱۲۶۸۷۲	۲	۵۵۶۳۸	۲/۱۵۰/۷۹۰
سبزه کشه	۱۶	۲۱۷۸۶۳	۴۷	۶۱۷۳۱۵	۱۷	۲۲۷۹۴۵	۱۰	۱۳۹۸۳۵	۱۰	۱۰۸۸۶۳	۱/۳۱۱/۸۲۱
جمال	۲۶	۳۴۰۰۶۵	۴۵	۵۹۰۶۶۲	۱۹	۲۶۶۰۱۵	۵	۷۵۵۷۰	۵	۷۵۷۰۰	۱/۳۴۸/۰۱۲

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج بررسی تولید علوفه نشان می‌دهد بیشترین تولید مربوط به واحد عشق کوه ۹۹۸ کیلوگرم در هکتار و کمترین تولید علوفه مربوط به واحد جمال با ۶۱۷ کیلوگرم علوفه خشک بوده و طرح مرتعداری سبزه کشه با تولید علوفه ۶۷۳ کیلوگرم در هکتار نشان می‌دهد که طرح مورد نظر دقیق و درست اجرا نگردیده و تاثیر به‌سزایی نداشته است لذا ضرورت تهیه طرح‌های مرتعداری برای کلیه واحدهای بهره‌برداری مد نظر بوده و باید سریعاً طرح‌ها تهیه گردد و در مراتعی که دارای طرح

می‌باشد به کارشناسان ناظر طبق کتابچه و نظارت عالی کارشناسان ادارات منابع طبیعی به کار گرفته شوند تا بتوان طرح با دقت و براساس زمان بندی اجرا و نتایج آن باعث بهبود وضعیت مراتع گردد. با توجه به متوسط وزنی ترکیب گیاهان کلاس I, II, III و ضریب برداشت مجاز ۲۰ الی ۵۰ درصد برای مراتع مورد نظر در مرتع عشق کوه تعداد دام موجود کمتر از ظرفیت چرائی بوده (شدت چرای سبک) و در مرتع سبزه کشه بیش از ظرفیت چرائی و در مرتع جمال بیش از ۲ برابر ظرفیت چرائی می‌باشد (شدت چرائی زیاد). بنابراین لازم است تعداد دام موجود با ظرفیت چرائی تطابق داده شود تا بتواند ضمن استفاده بهینه از مراتع اکوسیستم موجود حفظ و ابقاء گردیده وضعیت پوشش گیاهی به سمت کلیماکس حرکت نماید.

محاسبات انجام شده و توان بوم شناختی مرتع عشق کوه نشان می‌دهد اولاً می‌توان دوره چرائی را از ۴ ماه به ۶ ماه افزایش و در این مدت معادل یک سوم زمان تغذیه دستی تامین شده از زراعت یا خرید پس چر کاسته و البته بهتر است حدود یک ماه از زمان تغذیه دستی کم شود ولی در دو واحد بهره برداری سبزه کشه و جمال با عنایت به دام مازاد بر ظرفیت چرائی نسبت به کاهش تعداد دام اقدام تا تعادل دام و مرتع صورت پذیرد ثانیاً افزایش ظرفیت چرائی مرتع در واحد بهره‌برداری عشق کوه تا دو برابر دام موجود با رعایت کلیه قوانین و مقررات حقوقی منابع طبیعی و عرفی بهره برداران مسیر گردد.

نتایج گرایش مرتع مورد مطالعه نشان می‌دهد در مرتع عشق کوه که تعداد دام کمتر از ظرفیت چرائی است درصد پوشش گیاهی، قدرت گیاهی، ترکیب گیاهی غنی‌تر بوده و وضعیت مرتع دارای گرایش مثبت می‌باشد. در دو مرتع دیگر به دلیل عدم رعایت ظرفیت چرائی و دام مازاد بر ظرفیت و زیادی تعداد بهره‌بردار گرایش مرتع منفی است.

بررسی هزینه‌های خوراکی و غیر خوراکی بهره‌بردار نشان می‌دهد بیشتر از ۶۵ درصد هزینه مربوط به هزینه‌های خوراکی دخانی و مابقی ۳۵ درصد مربوط به پوشاک حمل و نقل، دارو و درمان و هزینه‌های پیش‌بینی نشده است و برآوردها نشان داد متوسط هزینه سرانه هر واحد مرتعداری ۱۰/۰۹۰/۶۶۰ ریال و متوسط هزینه سرانه هر راس دام از هزینه جاری ۸۰۵۰ ریال می‌باشد.

نتایج حاصل از بررسی هزینه‌های تعلیف نشان می‌دهد که در شرایط زمانی برابر هزینه‌های تعلیف به‌روش علوفه کمکی و دستی بیشتر از هزینه پس چر مزارع بوده و تقریباً معادل ۴ برابر می‌باشد و بهتر است بعد از خروج دام از مراتع ییلاقی و قبل از ورود به مراتع قشلاق از پس چر مزارع استفاده

شود زیرا هزینه تعلیف کاهش یافته و راندمان اقتصادی هر واحد دامی افزایش می‌یابد و بهترین شرایط تعلیف دام در مناطق میان‌بند ۷۰ درصد از پس چر مزارع و ۳۰ درصد از علوفه دستی و کمکی بوده که بیشترین راندمان را داشته است. در مقاطع زمانی ۳۰، ۴۵ و ۹۰ روز با توجه به نوع و شیوه تعلیف کمکی هزینه بین ۲-۱/۵ برابر و بسته به افزایش زمانی، افزایش می‌یابد.

خانوارهایی که در منطقه مورد مطالعه هزینه کمتر از ۱۷۰۲۰۶۴۱۷۰۲۰ ریال به ازای هر عضو خانوار در سال دارد فقیر محسوب می‌شوند و این مطالعه نشان می‌دهد که بیشتر از خط فقر درآمد داشته و اگر رفاه نسبی (اقتصادی) را ۵۰ درصد شرایط فوق در نظر گرفته شود در واحد بهره‌برداری عشق کوه نزدیک به رفاه نسبی و در واحد بهره‌برداری سبزه کشه و جمال بیشتر از رفاه اقتصادی برخوردارند و دلیل آن تعداد دام مازاد بر ظرفیت چرایبی بوده است. نتیجه مقایسه هزینه و درآمد سالانه واحدهای دامداری به ازاء هر واحد دامی حدود ۱۰۰۳۰۴۸ ریال و نسبت درآمد معادل ۱/۴ است و این بزرگی نسبت سود و هزینه از افزایش تعداد دام موجود و سطح واحد بهره‌برداری می‌باشد.

رهیافت‌های ترویجی

بررسی وضعیت اقتصادی دامداران نشان می‌دهد سود خالص هر رأس دام به شیوه رمه‌گردانی، در مناطق مورد مطالعه از تفاوت درآمدها و هزینه‌ها معادل ۱۰۰۳۰۴۸ ریال می‌باشد که با توجه به میانگین دام سبک برابر ۲۳۴ واحد دامی در منطقه می‌توان نتیجه گرفت که این درآمد، علاوه بر هزینه‌های دامداری و هزینه‌های خانوار را در طول سال جبران نموده و مابقی بعنوان سرمایه ذخیره و می‌تواند در قالب پروژه‌های مدیریتی، احیایی و اصلاحی مد نظر قرار گیرد. با بهره‌گیری از دستاوردهای این تحقیق می‌توان تأکید می‌کرد که مدیریت مؤثر مرتع، فرایندی پویاست که بستگی به عکس‌العمل سریع در مقابل تغییرات دائمی شرایط مالی، بیولوژیکی، اقلیمی و سیاسی دارد. پایش مستمر اکوسیستم‌های مرتعی و شناسایی توان اکولوژیکی واحدهای بهره‌برداری و با برقراری تعادل بین دام و مرتع پایداری و ثبات در اکوسیستم‌ها و از طرفی سودآوری حداکثر را برای بهره‌برداران بوجود خواهد آورد.

منابع

1. Arzani, H. and Sanjari, G. 2004. Nomadic pastures of rural migration to achieve a sustainable balance between livestock and pasture resources of the Tigris, Volume 52:318-323
2. Forests and Rangelands organization. 2011. Outline the basic social unit of measurement range, 63 p.
3. Governor of Golestan Province. 2010. Bureau of Statistics, Social Studies province. 600 pp
4. Golestan General affaire of forests, RengLands and watershed, 2008. Feasibility studies siahmarzkoh watershed, Aliabad Branch. 86p.
5. Golestan General affaire of forests, Renglands and watershed, 1994. Sabzeh keshe rangeland management project. 45p.
6. Hajzadeh, H. 2008. The minimum level for sustainable economic units range in tribal area Khurasan, M.Sc thesis, 103 p.
7. Hassanzadeh, M. 2001. Study of traditional systems operating in summer pastures Sar Aliabad Gorgan, MSc thesis, Technical Office Organization, Forestry, 2: 45p.
8. Javazan, P. 2012. Traditional systems use. Journal of natural ecosystems, volumep, 3: 65-71.
9. Mesdaghi, M., 2003. Range management in Iran. Publications of Imam Reza 330 p.
10. Mesdaghi, M., 2004. Natural resources and agricultural research and regression methods. Imam Reza University Press, 290 p.
11. Miladfar, H., Barani, H., Julaie, R., Riyazifar, P. 2010. Determination of optimal ranch size based on economic efficiency and social sustainability (Case study: rangelands of Urmiya). J. Natural Resources, 63(1): 105-118.
12. Organization of natural resources and watershed, Golestan Province, 2008. Feasibility studies Aliabad Branch Watershed Siahmarzkoh. 86 p.
13. Organization of natural resources, Golestan Province. 1994. Sabzeh keshe rangeland management project. 45 p.

Gorgan University of Agricultural
Sciences and Natural Resources

J. of Conservation and Utilization of Natural Resources, Vol. 1 (4), 2013
<http://ejang.gau.ac.ir>

Study of economic dimension grazing units in nomadic method (Case study: Ali Abad Katoul summer rangelands)

***R. Ourmaz¹, Kh. Mahdavi² and M. Akbarlou³**

¹M.Sc student of Islamic Azad University Noor, ²Assistant Prof. Islamic azad University, Noor, ³Assistant Prof. Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources

Received: 2012/11/20 ; Accepted: 2013/04/22

Abstract

Understanding the current costs and revenues of the utilizer and utilizing units for short and long term planning of rangeland owners and government sector is necessary and unavoidable and owners should know to use rangeland as an economic unite and its income can be used not only to provide livelihood for families but also maintain and preserve the rangeland. For this purpose, three conventional systems of 20 conventional systems in the region of Aliabad were chosen and in each conventional systems current expenses of livestock (hand grass, Shepherd's wages, clip and milking, animal transportation, medication) calculated 429802 Rials and income from livestock (4-6 months sheep to sell, lamb sell) calculated 1432850 Rials. Net income per head of livestock in the region was 1003048 Rials. According to the average of light livestock in the area as 234 animal units, revenue not only can cover costs of utilizer and utilization unites, but also can compensate the costs of household during the year, any excess income and be reserved.

Keywords: Utilization expenses, Utilization units, Customary systems, Net livestock income.

*Corresponding Author; Email: r_ourmaz@yahoo.com